

SMÄRRE BIDRAG
TILL
FOLKVISEFORSKNINGEN
I-III

Mogens Jensen:

Folkevisen om Germand Gladensvend

Erik Dal:

Folkeviselitteraturen 1962

Lajos Vargyas:

Balladen om Kvindemorderen

Särtryck ur

DANSKE STUDIER 1963

Folkevisen om Germand Gladensvend

Af MOGENS JENSEN

Skønt denne folkevisen (DgF 33) tidligere har været undersøgt af Axel Olrik, Hans Brix, Villy Sørensen, Anton Aagaard og A. G. Drachmann (se Danske Studier 1962), opfordrer den stadig til læsning og undersøgelse. De følgende bemærkninger er et forsøg på en metodisk behandling af visen, men forsøget indeholder ikke metodens strenge krav om konsekvens. Den metode der bringes i anvendelse over for litteratur må altid være åben for digterværkets evne til at smutte gennem de mest fintrawlende masker. Ellers duer metoden ikke.

To axiomer danner udgangspunktet for undersøgelsen. For det første: folkeviserne er digtning. For det andet: digtning er vision.

Når vision kædes til vision, fremkommer der en sammenhængende fortælling. Når vi herefter taler om folkevisens forfatter, mener vi derfor den person, som først skabte de visioner, vi finder i DgF 33; den samme person satte disse enkelte visioner sammen til visens fortælling. Oprindelig har kun én mand gjort det. Han er folkevisens forfatter.

Når denne opfattelse må holdes fast, har det én ganske bestemt årsag. Folkeviserne er indtil nu blevet betragtet ekstensivt, d. v. s. gennem vor viden om deres tid. Eller de er blevet betragtet intensivt, d. v. s. gennem vor raffinerede viden om mennesket i vor tid – overført til den tids formodede raffineret-barbariske digtere og publikum. Begge disse metoder lider af den væsentlige brist, at de ikke får tag i folkevisens forfatter. Risikoen for en omfattende fejlurdering af de enkelte viser er derfor meget stor.

Vi har ingen mulighed for at komme i kontakt med visens forfatter gennem sproget. Middelalderens sprog og stil bygger på konvention; den individuelle digter er i sit sprog og i sin stil underordnet det kollektive. Vi finder det som bekendt tydeligt i den islandske saga, men også for folkevisernes vedkommende er synspunktet givende. En fortolkning af folkeviserne på et sprogligt-stilistisk plan bør derfor undgås.

Heller ikke med hensyn til stof har digteren været stillet frit i den forstand, at han skulle skabe original fiktion. Her må vi stole på, at tradition og arv har været af væsentlig betydning for valg af emne. Det er endog muligt, at digteren af sin kreds af lyttere har fået opgivet emne – nærmest som en improvisator. Dog må hans aktivitet inden for dette område være noget friere end inden for det stilistiske; der har været mulighed for selvstændig digterisk virksomhed, hvad angår emnet for folkeviserne. Blot er de instrumenter, hvormed vi dissekerer materialet, ikke så skarpe, at det kan afgøres, hvornår det ene, hvornår det andet er tilfældet. Da vi ikke kan lade fortolkningen rumme gætterier, må vi derfor også se bort fra en undersøgelse af stof og emne som en mulig indgangsport til digterens private ejendom.

Tilbage bliver visionen. Og her er digteren privat, til og med privat og suveræn. Det er hans evne til at se syner, der giver ham retten til at digte folkeviser i kredsen eller samfundet. Og denne evne respekterer man af nød; man opgiver måske emnet, man deltager måske i sprogets konvention, men i visionen får man kun del som lytter. Visionen skabes alene af én.

Når visen synges, når disse visioner kædes sammen, kan den ikke undgå at påvirke de lyttende. I de allerfleste tilfælde formår digteren at sætte de lyttende i et eksistentielt forhold til visen. Det betyder, at de tilegner sig dens væsen (indhold og stemning) gennem visionen. Tilegnelsen og erkendelsen er intuitiv, uden noget forsøg på bevidst fortolkning. – Når visen da genfortælles videre bliver visionen stående, fordi den har det eksistentielles kraft til at være nødvendig. Overleveringen er begyndt, uden bevidst ærbødighed for digterens værk, men præget af det forhold mellem digt og liv, der bedst kan udtrykkes med ordet nødvendighed.

Visionskæden kan forvitte. Og da er restitution af den umulig. Den kan forøges, og de nyere elementer kan som regel skilles ud. Men dens væsentligste led kan også bevares, indtil en generation endelig føler de tidligere eksistentielle elementer som tomme tønder. Visen kasseres da eller degenererer i overdrivelser.

Dette er sket med visen om Germand Gladensvend. Allerede Axel Olrik peger på, at opskrifterne alle tilhører 1500-tallet, med undtagelse af et 1600-tals-ms. (D). Heldigt for forskningen, at man har kasseret visen, i stedet for at lade den smuldre.

Visionerne finder vi, hvor alle de eksisterende håndskrifter stemmer

overens. Afviger blot ét af dem, må hele den pågældende situation stilles uden for visionskærnen. Kun undtagelsesvis bør forskeren tillade sig at undskylde sådanne afvigelser.

Håndskrifterne opstilles i et skema og ved en $+$ -signatur markerer man, om den i referatlisten angivne situation eller situationsdetalje forefindes i de enkelte opskrifter.

Det bliver således ikke folkevisens urform, som skal restitueres. Hvad vi søger mod, er dens eksistentielle visionskæde.

Anvender vi metoden på DgF 33, cf. skema A, ses overensstemmelser og forskelle mellem opskrifterne endda overordentlig tydeligt. I skema A er de elementer der tilhører visionskæden angivet ved klammer i skemaets venstre kant, nummereringen 1–6 og kursiv – i skema B kun ved kursiv. Det er opgaven at søge fortolket denne kæde.

Skemaet viser 6 visionskærner, idet vi ikke på forhånd kan afgøre, om fællescitaterne er brudstykker af kæden eller udgør dens helhed.

Den første kerne er dronningens konfrontation med gammen. Dronningen tilbyder den penge, men gammen afslår og kræver i stedet det, som dronningen har under sit bælte. Dronningen svarer, at hun har sine nøgler og kaster disse i vandet. – Om disse få hændelser samstemmer alle hss. og Vedels tryk. Vedrørende årsagen til at dronningen tilbyder løsepenge, er hss. uenige, og der er heller ikke enighed om, hvad den umiddelbare konsekvens af nøglekastet bliver.

Den næste situation er den, at Germand fødes, døbes om natten og skjules. Hvad der derefter sker, er igen forskelligt i hss., men om hans fødsel, dåb ved nattetid og hemmeligholdelse er alle enige.

Så følger det rodede afsnit om moderens sorg, Germands trøst, moderens forklaring, Germands bøn om lån af fjederham, hans forlovelse og endelig den derpå følgende flyvetur. Stilles situationerne imidlertid og som i skema A, 3 og simplificeres det som i skema B, ser man, at den indre kronologi blot har forskubbet sig, således at der har været mulighed for forkortelse og forlængelse af teksten. Endnu engang interesserer forkortelser og forlængelser ikke primært; hvad vi søger er fællessituationerne. Disse betegnes i skema B som *k* og *kl*. Først beder Germand om at måtte låne fjederhammen (overleveringen er dog tvivlsom i E) – det er *k*. Og så flyver han af sted – det er *kl*. Om disse kardinalpunkter er der igen enighed.

Den fjerde visionskerne indeholder scenen i luften. Gammen byder Germand velkommen. Germand beder om udsættelse, men gammen

		A	B	C	D	E	F
<i>Skema A</i>							
	Konge-dronning samtaler hjemme		+				+
	Sejlad over vandet standses	+		+	+		+
	Gammen kommer flyvende	+	+				
	Gammen truer uset fra havet						
	Gammen truer beset		+				
	Dronningen reflekterer over årsag m. m.	+					
	Gammen svarer	+					
1	{ Dronningen tilbyder løsepenge	+	+	+	+		+
	{ Gammen afslår og kræver (barnet)	+	+	+	+		+
	{ Dronningen svarer: nøglerne	+	+	+	+		+
	{ Nøglerne kastes	+	+	+	+	+	+
	Skibet sejler	+		+	+	+	
	Gammen flyver	+	+				+
	Nøglerne ligger på stranden	+				+	
	Dronningen mærker sin graviditet	+		+		+	+
2	{ GG fødes	+	+	+	+	+	+
	{ GG døbes om natten og skjules	+	+	+	+	+	+
3	GG opdrages til en smuk ridder	+	+	+		+	+
x	Moderen sørger			+		+	+
xl	a GG spørger om sorgens årsag	}	b	b	a	c	a
	b GG forlover sig						
	z c GG forlover sig; moderen sørger						
x2	a Moderen forklarer årsagen	}	b	d	a	c	a
y2	b Moderen sørger						
z2	c GG spørger om sorgens årsag						
k	d GG beder om lån af fjederham						
x3	a GG trøster moderen	}	b	d	a	e	a
y3	b GG spørger om sorgens årsag						
k2	d Fjederhammen ubrugelig						
k	d GG beder om lån af fjederham						
w	a Gammens røst i kongsgården	}	b	d	a	d	e
y4	b Moderen forklarer sorgens årsag						
kl	d GG flyver af sted						
y	e GG forlover sig						

Germand Gladensvend		A	B	C	D	E	F
wl	a Gammens entré og trusler; ederne	b		a		e	a
y5	b GG trøster moderen						
kl	e GG flyver af sted						
k	b GG beder om lån af fjederham	b		b			b
	Moderens sorg ved afrejsen	+			+	+	
4	{ Gammen tiltaler GG	+	+	+	+	+	+
	GG beder om udsættelse	+	+	+	+	+	+
	Gammen lemlæster GG	+	+	+	+	+	+
	GG når f.; den gode vilje	+	+	+	+	+	+
	GG ankommer mærket til jomfruburet	+	+	+	+	+	+
	F. byder ham velkommen		+				+
	GG forklarer sammenhængen		+				+
	GG opfordrer f. til tapperhed	+					
	F. kæmmer GG's hår og græder		+	+	+	+	+
	F. tager GG i arm; GG dør	+					
	F. forbander GG's moder		+	+			+
	GG forsvarer moderen		+	+			+
5	{ GG flyver fra f.		+	+	+	+	+
	{ F. følger GG		+	+	+	+	+
	GG opfordrer f. til at vende om; afslag		+				+
6	{ F. klipper småfugle itu		+	+	+	+	+
	F. giver op over for gammen			+	+	+	
	F. besejrer gammen		+				+
	F. finder en hånd ved stranden			+			
	F. flyver hjem					+	
	F. dør på heden						+

Skema B

Læst lodret viser skemaet rækkefølgen af handlingselementer inden for den enkelte opskrift.	y	y	x	z	x	x
				x1	x1	x1
Læst vandret viser skemaet hvorledes kronologien er forskubbet; på det stadium i handlingen hvor opskrift A har situationen y2, har opskrift B k, opskrift C har x2 o. s. v.	y2	k	x2	z2	x2	x2
Signaturerne opløses gennem nøglen i yderste venstre kolonne af skema A, 3.	y3	k2	x3	k	x3	x3
	y4	k1	w	k1	y	w
	y5		w1		(k1)	w1
	k		k			k
	k1		k1			k1

lemlæster ham som tegn på sin prioritet. Til trods for, at han nu kun er et halvt menneske, når han frem til sin forlovedes jomfrubur og her sætter han sig dødsmerket. – Alle opskrifter er enige om disse begivenheder; efter den sidste handling skilles situationen i håndskrifterne.

Den næste begivenhed er da, at Germand flyver fra sin forlovede og at hun flyver med ham. Denne scene er atter en visionskærne. Opskrift A er her gået ud af skemaet, fordi den har tabt den originale slutning.

At historien har gået videre, ses af den sidste vision: Germands forlovede klipper alle luftens småfugle i stykker med sin saks.

Det er nødvendigt at samle disse hovedtræk sammen endnu engang: Dronningen beder om at måtte betale gammen penge. Gammen afslår og kræver det, der er under hendes bælte. Dronningen kaster nøglerne. Germand fødes, døbes om natten og skjules. Han beder sin moder om en fjederham og flyver af sted. I luften kræver gammen ham. Han beder for sig. Gammen hugger ham. Germand flyver til sin forlovedes bur. Derfra må han atter i luften, men nu ikke alene mere. Hun følger med. Og hun lemlæster alle små fugle.

Denne stærkt sammentrængte fortælling indeholder en række uforklarede spring, spændingskoncentrationer, udløsninger eller neutralisationer. Den følgende gennemgang har til formål at forsøge en skildring af disse momenter.

Spørgsmålene er væsentlige for forståelsen af visen. Vil man hænge med i fortællingen, tvinges man fra dens første færd i dette koncentrat til at stille spørgsmål. Hvorfor vil dronningen give gammen guld og sølv? Hvorfor vil gammen have det, der er under hendes bælte? Der opstår et element af spænding og forventning. Denne spænding stilles i bero, da dronningen kaster nøglerne ud. Det var altså nøglerne, hun skulle aflevere. I det er der jo intet farligt.

Men nu føder dronningen et barn. Det er i sig selv en glædelig begivenhed, dobbelt glædelig fordi barnet er en søn. Lettelsen fra nøglekastet har rum endnu kort tid. Men kun ganske kort, for nu begynder det uforklarlige igen. Hvorfor skal han døbes med det samme? Hvorfor skal han døbes om natten? Og hvorfor holder de ham skjult? Spændingen intensiveres her; det med nøglerne kunne endda passere som et spøgefuldt indfald fra gammens side. Men barnet, der skal døbes så hurtigt og som til og med skal skjules, det

er anderledes alvorligt. Dåben betyder to mulige tolkninger. Man skyndte sig at døbe, hvis man troede, at barnet snart skulle dø. Eller man skyndte sig at døbe, når man ville beskytte det mod alt overnaturligt, som Gud ikke har magt over, så længe barnet ikke tilhører hans menighed. Stadig besvarer visen ikke spørgsmålet om, hvilken af disse to muligheder den har valgt. Det hører med til dens spænding ikke at afgøre den slags. Dermed bevares uroen som en svingen mellem håb og mismod – inspireret af tvivl.

Germand beder derpå sin moder om at låne en fjederham. Det er naturligt, der er intet ondt i det. I hvert fald rummer det ingen trusel for fremtiden. Spændingen neutraliseres atter. Og Germand flyver af sted.

Da kommer gammens stemme fra himlen. Mystiken er hævet. Pludselig ved alle, hvad det var nøglekastet egentlig betød. Alle ved, hvorfor han skulle døbes om nat og skjules.

I dette øjeblik fødes skæbnemotivet som del af visens angst-uro-kompleks. Dette var altså meningen, at han skulle mødes med gammen i luften. Om skæbnen kunne afvendes eller ej siges der ikke noget om. Spændingen som i forvejen først var nysgerrighed (hvad er det der med nøglerne?), dernæst alvorlig spænding (hvorfor skjuler de ham?), bliver nu forlenet med et nyt perspektiv, betinget af den forventede kamp mellem Germand og gammen. Spørgsmålet bliver nu, om Germand klarer sin del af kampen; har han skæbnen over sig eller er han så glad en svend, at han kan sætte sig mod den? Spændingen er en usikkerhed, som rummer alle muligheder. Og usikkerheden kløves af gammens hug. Som erstatning for det usikre kommer ikke det sikre, men gruen. Endnu en tung tone er lagt til spændingen. Efter alle menneskelige erfaringer at dømme skulle Germand nu falde.

Netop her rejses han op igen. Endnu engang stilles det sikre – gruen – over for spørgsmålet: er det så sikkert? For Germand flyver videre, skønt han nu ikke længere er til rent fysisk. Han har den fordel, at viljen er god. Muligheden, at han som menneske – gennem den gode vilje – alligevel kan hævde sig over for gammen, findes. Intet er endnu afgjort.

Germand Gladensvend når til sin forlovedes jomfrubur, og da er han døden nær. Uklarheden nærmes klarheden og dermed daler også visens spænding. Nu ser det ud til, at han må bukke under for dette, som er uden for ham. Selv ikke den gode vilje kan frelse og fri ham.

Endnu klarere bliver det, da han flyver fra fæstemøens bur. Nu er han skilt ved alt jordisk, først ved moderen, siden ved fæstemøen. Han må tilbage til luften, hvor gammen skal have ham; hans afsked med fæstemøen er således en del af gammens plan. Når fæstemøen er forladt, er alt forladt. Og Germand flyver.

For sidste gang tager visens forfatter dette spring – endnu engang fra det klare, visse ind i det uklare. Imod planen, på trods af forventningen følger fæstemøen med Germand. Og spørgsmålet står der igen som del af spændingen: Kan deres gode vilje i fællesskab måske redde dem som mennesker?

Det er folkevisens værdigste træk, at den ikke svarer på dette spørgsmål. Kun indirekte ved vi, hvad der sker. Visionen af fæstemøen, der klipper luftens fugle, viser, hvad hun har set og hvad hun i sin fortvivelse prøver at eftergøre og hævne.

Her holder visen op. Dens væsentligste kvalitet har været en spænding, der stedse har formået at fængsle, men også stedse har været i stand til at optage endnu en intensivering af angsten. Indtil det sidste udvides denne følelse; man er aldrig fixeret i et punkt, når man læser om Germand Gladensvend.

Det er underordnet i den forbindelse, hvorledes gammen ser ud. Det betyder ikke noget, om dronningen ved eller ikke ved, at hun er med barn. Hvad der har vægt er stemningen, fornemmelsen af, at livet hvert øjeblik til trods for alt, hvad der gør det enkelte menneske værdigt og stort, er åbent for grusomheder, intet menneske er herre over.

Folkeviselitteratur 1962

Metodisk vigtige værker vedrørende islandsk, engelsk-amerikansk, svensk og tysk visesang.

Af ERIK DAL

Ved næsten hvert år at præsentere de vigtigste nyheder fra folkeviseforskningen på de germanske sprogområder mener vi at videreføre en af DSt's ældste traditioner. Når dette år sker under en fælles overskrift, er grunden ikke publikationernes antal, men deres indre og ydre vægt. 1962 er et stort år, førsterangsværker er ankommet fra alle verdenshjørner: en fundamental kildeudgave, der med det samme tager sin plads på den nordiske viseforskers nærmeste hylde; videreførelsen af det store engelsksprogede melodicorpus med supplerende tekster, tidens største enkeltmandspræstation, iøvrigt ikke international i anlægget; en svensk og en vesttysk grammofonpladeserie med gode kommentarer, men helt forskellig disposition, desuden en svensk populæruddgave; en østtysk stof-landvinding af væsentlig interesse trods politiske implikationer; og ved nytår 1963 en østtysk monografi, der metodisk giver langt mere end den neutrale titel antyder.

For anmelderen har disse værker givet anledning til flere tanker end dem, der nu engang måtte sættes i sving for at høre, læse og gengive træk af bøgernes indhold og karakter. Overvejelserne var påtrængende, da jeg til Elias Bredsdorffs nye tidsskrift *Scandinavica* I 1962 skrev oversigten *Scandinavian Ballad Research Today* og pludselig gjorde mig klart, at jeg af de der nævnte nulevende fagfæller kender »fyrre minus een« – kender dvs. har forbindelse med, i alle grader fra udvexling af et par særtryk og breve indtil mangeårigt nært personligt forhold; og anderledes er det naturligvis ikke med de forskere, hvis anstrengelser har sat frugt i nedennævnte skrifter; tilmed må jeg gå ud fra, at et par af dem nu sidder og sysler med anmeldelser af min egen nye viseantologi! Den interesserede læser udenfor fagkredsen kan have god grund til at citere gammel livsvisdom: Den ene ravn hugger ikke øjet ud på den anden – dø ut des – manus manum lavat, etc. Heroverfor kan en anmelder – hvis blik og pen iøvrigt ikke af naturen hører til de skarpt dissekerende – kun sætte, og ved en enkelt lejlighed som denne udtrykkeligt erklære, sin gode vilje til at skrive om kendte og ukendte, så han bagefter kan se både den anmeldte kollega og den eventuelle læser i øjnene. Og dertil tør han måske føje den betragtning, at normalt liv, herunder normal medleven i en videnskabsgren, indebærer vevselvirkning med andre mennesker, så at det rent ud sagt ville falde vanskeligt ihvertfald i en lille branche og et lille land at finde en samtidig velorienteret og personligt fritvoxende udkigsmænd; et held da, at den skrivende selv er opmærksom på ihvertfald een side af den al videnskab iboende subjektivitet.

Når talen er om sub- resp. objektivitet, repræsenterer professor *Jón Helgason*s påbegyndte definitive udgave af *ISLANDSKE FOLKEVISER* et maximum af sidstnævnte egenskab¹. Den er en filologisk håndskriftudgave, endda med bibeholdelse af de forkortede omkvæd i hver strofe, og noterne til hver vise såvelsom bindenes indledninger er håndskriftredegørelser. Dog gives i bd. II en vigtig redegørelse for sprogpræget i oversættelserne efter Vedel, der her trykkes første gang og omfatter det meste af Vedels visebog, sandsynligvis udgaven 1655. Helgason udgav for to år siden fornkvæði-hovedhåndskriftet i facsimile, og i umiddelbar tilknytning til omtalen heraf DSt 1961 119 ff skal flg. bemærkes:

Den nye udgave meddeler digte i balladeversemål fra flg. håndskrifter, hvoraf de fire første tilhører samme stamtræ:

G: AM 147,8°, i Grundtvig-Sigurðssons Íslenzk fornkvæði betegnet som Gissur Sveinssons håndskrift.

B: British Museum Add. 11.177, i Ísl. fornkv.s 4. hæfte benyttet i afskrift under betegnelsen Brit. Mus. 174.

V¹: NkS 1141,2°, i Ísl. fornkv.: Kgl. Fol.

V²: JS 405,4° (i Reykjavík), i Ísl. fornkv.: Gísli Ivarssons hs.

AM 153,8°, II, i Ísl. fornkv.: Arnam. 153, a.

Papp. fol. nr. 57 (i Stockholm), i Ísl. fornkv.: Cod. Holm.

Viserne trykkes i håndskrifternes rækkefølge og almindeligvis uden krydshenvisninger. Indtil et afsluttende registerbind kan fremkomme (der ventes 6-7 textbind), må man nøjes med henvisningerne i Ísl. fornkv. (ved ovs. fra Vedel til denne og DgF), og denne udgaves 66 numre er videreført til over 100 for hele nyudgaven; af de nyttilkomne har nogle været trykt i DgF, 11 i Ólafur Briem's totalt ukommenterede populæruddgave Fornir dansar, Rvk. 1946. De tre foreliggende bind indbefatter allerede een eller flere tekster til de 66 »gamle« ballader undtagen 11, 42, 43, 47, 50, desuden findes flg. nye numre.

67 Kvæði af Elenú og Andrésí Stígssyni, I 21.

68 Kvæði af Þorkeli og Margrétu, I 185 jf. III 256 og DgF V:1 346.

69 Signýjar kvæði, II 16 jf. III 175.

70 Kvæði af herra Jóni og Laga, II 34 jf. Cecilíu kvæði III 218.

71 Kvæði af Péttri ríka, III 123.

85 Þjófa kvæði, III 119.

86 Hjóna kvæði, II 29.

87 Hústrúarkvæði, II 54.

88 Kvæði af Loga Þórðarsyni, II 18.

91 Sekkjarkvæði, III 170.

92 Hókulsmökkikvæði, II 3.

93 Giptingaskjal, II 52.

1. Íslenzk fornkvæði. Íslandske folkeviser. Udg. af Jón Helgason. I-III. Munksgaard, Kbh. 1962. (= Editiones Arnarnagæana, Series B vol. 10-12). XLIX, 260 s., 42 kr.; XXVIII, 270 s., 42 kr.; XV, 261 s., 40 kr.

Da Grundtvigs udgave dels er *meget* sjælden, dels ufuldstændig og dels af ringe værd til filologiske formål, er det et stort ønske både fra islandsk-filologisk og fra viseinteresseret side, der nu er ved at blive opfyldt; dette er en definitiv udgave, et standardværk. Det må citeres med bind og side; for titlen foreslår jeg forkortelsen IFH fremfor IF², thi de to værker er virkelig helt forskellige i omfang, anlæg og metode, og udgiverens for-bogstav er derfor bedre end et lille total. Man kan så efter behag og samvittighed sætte accent over I eller skæve til værkets danske undertitel.

Der er et spring fra de 300 år gamle islændinges virke med pen i hånd til efterkrigstidens amerikanske field collector med båndoptager. Gammelt og nyt er samlet i det andet af fire bind MELODIER TIL CHILDs BALLADEUDGAVE ved *Bertrand Harris Bronson*²; der henvises til omtalen af første bind DSt 1960, 112 ff. Det nye bind er endnu mægtigere: XX + 566 s. i dobbeltspaltet kvart; det dækker Child II, nr. 54–113, dog er 10 af de 60 ballader nævnt og 4 nævnt kort og uden melodi. Til gengæld er de to tættest overleverede numre med: 84 Bonny Barbara Allen har 198 melodier (jeg havde ikke næret mig for at skaffe to til); 73 Lord Thomas and Fair Eleanor har 147 og er nært beslægtet med 4 Lady Isabel (141 melodier) og med nr. 74–75, der har nogenlunde samme melodiantal som løbenumret angiver; de udgør dog selvstændige grene af denne store og tætte busk, og melodiforholdene har kunnet støtte udspaltningen af teksterne. I melodiernes udbredelse er der mange mærkelige træk, også i forholdet mellem Childs og Bronsons materiale. Nr. 79 har således 58 melodier, alle amerikanske, at stille overfor Childs to gamle skotske textoptegnelser. 81 har af 74 melodier kun een engelsk, mens andre ballader ikke er nået udover stamlandet. 113 fjøede Child ind bagest i bindet på grundlag af een optegnelse fra 1852, derefter er alt tomhed, til Otto Andersson i 1938 fandt både text og melodi på Orkneyøerne. På lignende måde dukkede en melodi til nr. 88 op på Nova Scotia, tilsyneladende uden forbindelse med den langt ældre, spinkle overlevering.

Af de mange bidrag til teksternes bedømmelse, som Bronsons ret korte headnotes meddeler, skal nævnes ituplukningen af Child 94 Young Waters, som næppe kan være ældre end 18. årh. (DgF 178), og omtalen af 85 Lady Alice/George Collins, hvis sujet og navn antyder sammenhæng med Clerk Colvill (Elverskud), men hvis seneste forgrening har en døende vagabond i en tom godsvogn som hovedperson. Særlig vigtig er dog indledningen til 61; hvad der her siges om balladegenrens (re)produktive kraft op i Percys tid, er særdeles tankevækkende, omend ikke umiddelbart overførligt på nordiske forhold: »And as for origins, the miscellaneous character of Child's collection cries out on every page that beginnings formed no very essential part of his definition of popular balladry.« »We can follow the origins of

2. Bertrand Harris Bronson: The traditional tunes of the Child ballads with their texts, according to the extant records of Great Britain and America. Vol. II, ballads 54 to 113. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1962. XX, 565 s., 25 dollars i hellærrer.

the ballad-form, if we will, into the dusk of antiquity; but the time of the ballad's finest British flowering is without doubt, as Louise Pound recognized, far later than is ordinary supposed. And its excellence has clearly no dependency on its beginnings or on the dance.»

Værkets omfang og de særlige copyrightforhold gør også i dette bind punktet Acknowledgements til en større affære. Men der er et alvorligt sagligt aspekt knyttet til disse sider. Det drejer sig kort sagt om, at man til udgaver, indspilninger etc. af folkemelodier efter ægte kilder foretager bevidste ændringer for ikke at komme eksisterende copyrightbestemmelser for nær – med ny spredning af de korrupperede former som resultat. Mellem linierne læses, at slige ændringer især foretages, for at man senere kan lyve sig fra at have stjålet fra andres samler- og udgiverarbejde. Fremgangsmåden, som vel knap kendes her, skønt også DFSs utrykte sager er copyrightede, har øjensynlig stor og skæbnsvanger udbredelse i USA.

Professor Bronson har ifl. forordet høsten i hus, knap halvdelen deraf hører til de sidste tre Child-bind, men naturligvis er selve redaktions- og fremstillingsprocessen forbundet med megen møje og omhu. Det sind, der står bag ved værket, er forbeholdent, men ikke skjult for læseren; finest kommer det frem i noten til nr. 55; omtalen af christmas carols' mildest talt sorgløse melodi-låneforhold er en smuk kærlighedserklæring til folkemelodien og dens integritet: »Folk-tunes have within them as their inalienable birthright such a gift of purity that they are a standing contradiction of the axiom, »Evil communications corrupt good manners.« etc.

Skridtet fra den tekstligt uundværlige, men dog musikalsk baserede udgave, hvor en dårlig text kan bæres oppe af en god melodi (som Bronson siger om Child 75), og til at publicere arkivernes direkte optagelser af sangen som den lyder, er først gjort i nyeste tid. Men idag har enhver ordentlig grammofonforretning en ofte overraskende stor gruppe betegnet Folklore. For folkemusikforskerens øren varierer kvaliteten og autenticiteten svært (se herom en samtidig festlig og uhyggelig afhandling af *Hans Moser* i Zeitschrift für Volkskunde 1962: Vom Folklorismus in unserer Zeit); men så meget er vist, at ikke blot arkivarbejderen søger sin dokumentation i lydoptagelser – de er nået videre ud. Et musik- eller sanghistorisk arbejde uden og med fyldige nodeexempler kan måske sammenlignes med et kunsthistorisk værk uden og med kobberstukne konturgengivelser. Den moderne billedreproduktions naturlige lydlige parallel er pladen eller båndet. Det 19. årh.s interesse var iøvrigt oftest udtømt, når visemelodierne var fastholdt i det gængse nodesystem. Nogle forskere havde erkendt, at dette på flere måder var ufyldstgørende overfor det faktisk sungne, men striden om betydningen af de »falske« toner har dog været udkæmpet endnu i mands minde. Man har nu erkendt dem og er gået skridtet videre: til interessen for en sangers, en musikdialekts eller en races særlige intonation og klang – og overfor dette fænomen er hverken fagudtryk eller nodebillede mere værd end kobberstikkerens redskaber overfor forskellen mellem rødt og grønt.

Mens de nyeste danske og færøske båndoptagelser endnu beror i institu-

tioner, har Sveriges og Norges mere avancerede radiofonier længe haft plader med ægte sangoptagelser i handelen, dog flere med folkelig instrumentalmusik. Af tysk materiale nævnes en dejlig lille samling DSt 1959 151. Og nu, næsten samtidig, foreligger ET TYSK³ OG ET SVENSK⁴ PLADE-SÆT MED FOLKESANG, to lige store, men meget forskelligt disponerede og kommenterede publikationer. (Se P. S. side 93).

Det svenske repertoire er rendyrket til balladen, kun to numre savner parallel i DgF; at antologien ligesom DgF rummer et og andet, som ikke er absolut »medeltida«, lader vi ligge. Plade 2 og 3 giver 16 + 15 viser fra henholdsvis Sverige og Svensk Finland, indsunget for radioen af forskellige sangere, næsten alle kvindelige. Plade 4 indholder 19 viser, alle sunget af den mageløse finlandssvenske Svea Jansson, der til enhver tid har *over tusinde viser* absolut præsent, rytmisk og melodisk klart sunget, omend ikke med den udtrykskraft, som nogle af de andre, mere stille og indadvendte sangersker besidder. Svensk Finland byder idag, siger udgiveren *Matts Arnberg*, ikke ringere muligheder for kvalitetsindsamling end for 50 år siden.

Heroverfor giver den tyske del I et udvalg af alle sungne genrer i den nuværende Deutsche Bundesrepublik incl. de hjemstavnsfordrevne fra de tyske sprogrør fra Ungarn til Volga; bittert savnes derimod optagelser fra Deutsche Demokratische Republik, men publikationens repræsentativt-officielle karakter har vel umuliggjort et samarbejde. De to foreliggende antologier har altså hver sit at yde, en direkte sammenligning er urimelig.

Resten af pladerne er ikke fra folkemunde. Svenskerne har savnet nogle af de markanteste ballader og har på plade 1 måttet give dem i rekonstruktion med en ypperlig forsanger og et kor (der måtte danse for at give visse viser et dækkende foredrag); forsøget er berettiget, også anvendelsen af den danske Ebbe Skammelsøn-melodi (men det siges ikke, at den umiddelbare kilde, Arwidsson 33A, har Nyerups melodibind til forudsætning). Tyskerne går her en anden vej: De har følt, at den tyske Volkslieds historie indbefatter de store komponisters kor- og klaverudsættelser, og de bringer derfor i del II 54 sådanne, dels fra klassisk tid til c. 1625, dels fra Silcher til nutiden. Komponisternes indgreb i det folkelige grundlag er nok ofte ret ringe, og ihvertfald er materialet hentet ned fra en af musikkens bjerg-

3. Deutsche Volkslieder. Eine Dokumentation des Deutschen Musikrates. Teil I: Alte Lieder in mündlicher Überlieferung. Hrsg. vom Deutschen Volksliedarchiv und dem Institut für Ostdeutsche Volkskunde. 2 × 30 cm; 33 rpm. CM 30002-03K. Texthæfte 40 s. – Teil II: Liedsätze aus älterer und neuerer Zeit. Hrsg. v. Walter Wiora und Gottfried Wolters. CM 30004-05K. Texthæfte 44 s. – Camerata, Mösseler Verlag, Wolfenbüttel und Zürich. Plader ved Deutsche Grammophongesellschaft, Hamburg. 2 × 113 kr.

4. Den medeltida balladen. The mediæval ballad. Sveriges Radio. 4 × 30 cm, 33 rpm. RELP 5003-06. – Den medeltida balladen. En orientering och kommentarer till Sveriges Radios inspelningar. Under red. av Matts Arnberg. Sveriges Radio, Sthlm. 1962. 176 s. ill. 125 sv. kr., bogen alene 12 sv. kr. – Anmeldt af Bengt R. Jonsson i Ord och bild 1963.

toppe, så del II kan for den enkelte musikelsker tjene som en musikalsk »hjertebog« i dobbelt forstand.

Begge publikationer yder orientering på højt plan i vedlagte trykte skrifter, og også her er man gået helt forskelligt til værks. Tyskerne leverer *store hæfter i kassettestørrelse* med noder, text, resumé, kommentar og bibliografi til hvert nummer, endda tresproget bortset fra selve texten. Den højeste sagkundskab er mobiliseret – *Erich Seemann, Johannes Künzig* og *Walter Wiora* med medarbejdere – og da disse forskere tillige er praktikere og pædagoger, er resultatet så fremragende, at de to hæfter, helt bortset fra pladerne, simpelthen er mønstre for en viseantologi.

Sveriges Radios meget dygtige og initiativrige folkemusikexpert *Matts Arnberg*, der har hovedæren for den svenske serie, har derimod valgt at redigere *en lille bog om balladens forskellige forhold*; de meget lange engelske resumeer kan støtte værkets gang ud over landene, men det decideret internationale oplæg får publikationen jo ikke, og nogen nærmere forståelse af den enkelte vise vil ikke være altfor let for den der ikke kan følge de svenske sangeres iøvrigt fine textdeklamation. Til gengæld gives altså den sammenfatning af problemerne, som *Deutsche Volkslieder* ikke yder; og den velillustrerede lille bog kan købes separat og vil sikkert få stor spredning, thi nogen tilsvarende oversigt haves ikke i Sverige siden Eks og Norlinds småbøger og *Nordisk kultur IX og XXIV*. Da vi heller ikke har nogen her, fortjener bogen udbredelse også i Danmark trods sit specielle formål; problematikken er jo i væsentlig grad den samme.

Karl-Ivar Hildeman skriver med vanlig prægnans om Balladen, medeltiden og nuet, en lille introduktion til hele textgenren. *Arnberg* viser sin fagligt og menneskeligt rige udrustning i stykket *Om traditionsinspelningarna och om dem som sjöng*, sluttende med billeder og personalia om sangerne: »Det för den framtida forskningen största värdet hos dessa traditionsinspelningar kanske rent av består däri, att de ger oss en större möjlighet att på ett mera troget sätt tolka tidigare uppteckningar.« *Ulf Peder Olrogs* kapitel *Om ballader i levande tradition* handler bl. a. om den systematiske, på statistik baserede jagt efter bestemte visetyper; forsigtigt tolket kan denne fremstilling have metodisk betydning. *Sture Bergel* skriver om *Balladmelodierna*, og dette bidrag må kunne give mange en introduktion i moderne syns- og arbejdsmåder indenfor området. Endelig funderer *Nils L. Wallin* over problemet *Att rekonstruera ballader*, og lufter her flere dristige tanker.

Både den svenske og den tyske pladerække er monumenter i deres art, fulde af skønhedsindtryk, der bliver tilbage, når den udfoldede lærdom er glemt. Og hvad den svenske bog mangler af melodier og fulde texter, ydes i ikke ringe grad af en lille bog med 48 **SVENSKA MEDELTIDS-BALLADER**⁵; den indgår i en billigserie og virker som en vellykket demonstration mod den pseudobibliofile mammutudgave af *Geijer-Afzelius*,

5. Svenska medeltidsballader. Ett urval red. av *Bengt R. Jonsson*. Natur och Kultur, Sthlm. 1962. 220 s., m. noder. 9,75 sv. kr. i helbind.

hvormed man i årene 1957–60 forsømte en god anledning til at lave noget nyttigt, omend Sture Bergels store musikkommentar i bd. IV er af værdi. Den lille bog er udvalgt, indledet og annoteret af *Bengt R. Jonsson*, og man mærker i eet og alt den erfarne og omtænksomme mand. Den, der har brug for et svensk viseudvalg, skal købe dette. Den nærmeste mig bekendte forgænger, Ek-Blomberg, har 60 ballader, fyldigere kommentarer og ingen melodier, men dens texter er særdeles hårdt redigeret og i endnu højere grad end vore hjemlige restitutioner egnede til at drive næste generation ud i den sikre defensiv. Bengt R. Jonsson har da også valgt een opskrift af hver ballade (deriblandt et par utrykte) og gengiver denne nøjagtigt – og det må jeg af nærliggende grunde karakterisere som den rette udvej.

Det indslag af senere genrer, som den tyske antologi havde, kan man give den svenske, hvis man supplerer den med en enkelt, ligeledes ny plade, Sven Bertil Taubes *SKILLINGTRYCK*⁶. Den skal dog ikke ses som et dokumentarisk videnskabeligt indlæg, »kun« som et par specielt interesserede kunstneres forsøg på at finde og videregive værdier i folkelige viser fra 16. årh. til henimod 1900. Sven Bertil Taube har studeret folkelig sangstil og har allieret sig med en begavet musiker, Ulf Björlin, og denne står for musikledsagelsen, meget skiftende besætninger i en usædvanlig pointerig og præcist truffet sats, ofte gennemkomponeret. Det er altså ikke reproduktion af folkelig sang- og spillemandskunst, men en deraf inspireret og gennemsyret, raffineret kunst. U. P. Olrog har givet nogle oplysninger i et orienterende hæfte, hvor han slutter med ønsket om, at de gamle viser her må have fået en chance for at overleve. Anmelderen, hvis modstandskraft var nedbrudt ved at høre de samme kunstneres uimodståelige Bellmanplade, strakte våben ved pladens første og ganske vist bedste vise: Konung Gösta rider till Dalarne, med snerrende pommere og suggestive pauker; derfra skifter repertoiret: Møllerens datter, Sinklarvisen, Elvira Madigan i smeltende valsetakt etc. i alle stemninger. Et stof, der hører til faget, er forgyldt af ungt musiktalent, og man bliver fornøjet ved at holde dette videnskabelige frikvarter.

Og hermed er vi gledet ud af balladeområdet. Genremæssigt blandet ligesom den tyske pladesamling var det udsolgte, optrykte og atter udsolgte bind I af *WOLFGANG STEINITZ'* tyske viser »af demokratisk karakter«; det anmeldtes *DSt* 1956 140 ff, hvortil vi må bede læseren slå tilbage⁷. Anmeldelsen var positiv, men trods det fortjenstfulde i at fremdrage de vise-grupper, som i ældre tid af politiske grunde blev holdt i baggrunden og nu, ligeledes af politiske grunde, holdes i forgrunden, kunne og ville Steinitz' arbejde ikke holde mål med de bedste ældre udgiverarbejder.

6. Sven Bertil Taube: *Skillingtryck och andra fina visor från flera sekler. Instrumentatör och inspelningsledare Ulf Björlin*. HMV, 30 cm, 33 rpm. SCLP 1015. – Kommentarihæfte af Ulf Peder Olrog, 12 s. ill. 1962. 41,50 kr.

7. Wolfgang Steinitz: *Deutsche Volkslieder demokratischen Charakters aus sechs Jahrhunderten. II*. Akademie-Verlag, Berlin 1962. (= Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Veröff. des Instituts für dt. Volkskunde Bd. 4/II). XLII, 630 s., ill. 32 DM i hellæred.

Med det nu foreliggende andet bind er vi i en anden gade. Det dækker ikke som lovet tiden 1789–1945, men 1816–1933 med 1848–49, 1. verdenskrig og Weimartiden som knudepunkter. Bindet er mere ensidigt end det første, kan man sige, men vi vil hellere bruge udtrykket: mere rendyrket; modsat bd. I vil man næppe finde sange, som føles halet ind ved hårene, her er virkelig tale om folkelig, efterhånden i stigende grad partipolitisk reaktion mod herskende klasser og tilstande; alligevel holder den politisk stærkt engagerede udgiver sin sti ren for al billig polemik endsige agitation.

Årene siden 1954 har udbygget og klaret det relevante stof og synspunkterne derpå. En del af repertoiret har været kendt og studeret før, således af John Meier i hans vigtige Volksliedstudien fra 1917, men 1954 grundlagdes et særligt Arbeiterliedarchiv i Østberlin, og dettes systematiske indsamlinger har givet de fyldigste resultater. Synspunkterne har været ventileret især ved en kongres i Czekoslovakiet, se H. Strobachs rapport i akademiets *Deutsches Jahrbuch für Volkskunde* VIII:1 1962 137 ff. Her samlede Steinitz og et par czekiske forskere tilslutning til det synspunkt, at *Arbeitervolkslied* pr. definition må have været udsat for omformning ved personers eller kollektivters brug, hvorimod klassebestemte sange, der fastholder en bestemt ordlyd og melodiform, ikke er Volkslieder. De fleste vil mene, at modstandere af denne begrænsning har klar uret og må have meget svært ved at levere Volkslied-forskning; omvendt svarer Steinitz' definition til almindeligt anerkendte sagafgrænsninger i nutiden; trods materialets og overleveringens lave alder og særegne forhold kan ingen med føje diskvalificere Steinitz' viser som Volkslieder; at en dansk oversættelse af dette ord synes umulig at etablere, er ikke vildtyskens skyld. Måske måtte vejen blive den af Bengt R. Jonsson foreslåede: ikke blot at indføre *ballade* for *folkevise*, men at bibeholde sidstnævnte ord i den videre betydning: enhver folkeligt traderet vise uanset genre.

Det er vanskeligt ikke på sine steder i Steinitz' udgave at fanges af det politisk-historiske stof, der fremlægges til forståelse og placering af sangene; andre steder griber man af selve disse, omend de fleste falder igennem for en traditionel æstetisk bedømmelse. Hvad der imidlertid her skal fremhæves, er det givne materiales folkløstisk-metodiske værdi. Her er gamle studentersange, soldatersange fra 1. verdenskrig, eller ikke-tyske sange, tilpasset arbejderklassens sangbehov og omformet efter vekslede steder og begivenheder; nazistiske versioner af indarbejdede kommunist-sange og (sjældnere) omvendt; patriotiske sange parodieret; aktstykker og skrifter ang. sanges hemmelige eller åbne udbredelse, eller om deres politimæssige undertrykkelse. Og vel at mærke ofte således at man ikke blot kan læse daterede samtidige kilder, men også slå en klo i personer, der har deltaget i den strejke eller opstand, sangen behandler, eller overværet en omdigtningsproces, når sangen skulle bruges i ny sammenhæng. Det ville være en uhørt sensation, hvis vi en dag kunne lægge en nordisk ballade fra unionstiden frem med tilsvarende sikker viden om dens oprindelige tendens, vilkår og ordlyd og dens skæbne indtil adelsvisébogs-tiden; men der må, mindre vel reelt end formelt og sprogligt, være ret alment brugbare regler og iagttagelser at gøre i Steinitz' materiale.

Til Danmark fører ikke mange veje fra denne store bog. Den bidende passage fra Brandes' indledningsforelæsning 1871 om frihedskrigen og revolutionens utrolig overfladiske spor i dansk digtning rinder i hu, når man flere steder hos Steinitz finder varianter af en mærkelig kendt melodi: En udbredt sang om Polen (nr. 195) og en ligeledes udbredt antimilitaristisk sang fra kejsertiden (nr. 247) låner en fransk melodi fra et tysk sangspil; hos os brugtes melodien til Erindrer De, det var i Kongens Have! Fra Polen-sangene (til hvis baggrund Steinitz iøvrigt citerer Hovedstrømninger III (s. 28)) haves hos os et par bevingede ord: Noch ist Polen nicht verloren (nr. 196) og Die letzten zehn vom vierten Regiment (omkvæd til den nysnævnte 195), men begge har dog i lange tider haft en rent spøgende klang. Direkte indpas vandt nr. 199 om borgmester Tschechs kongeattentat 1844 – som netop er usædvanlig ved at gøre grin med både attentatmanden og hans knap nok sårede ofre. Nr. 222–24 omhandler Slesvig-Holstens oprør 1848–50, og i 245 strejfs tilfældigt Köllertiden og »das Dänenland gar feucht und kalt«. 287 Der kleine Trompeter er oversat i Folkets Sangbog 1947. Mere er ikke noteret eller erindret, og med henblik på dansk arbejdersang som skildret af Karl Clausen: Dansk folkesang gennem 150 år kap. 18 er det næppe mærkeligt; men et studium af sagen ville have interesse.

Det skal tilsidst siges, at den store bog har alle apparater i orden, men ikke er helt let overskuelig undervejs; til gengæld er den disponeret, så sammenhængende læsning er mulig. Udgaven, der nu er afsluttet, anbefales for indhold og metode til folkeminde-, sang- og historieinteresserede.

De seneste årtiers tendenser til udvidelse af synsfeltet har været flere: fra ældre visetyper til alle, evt. med særligt henblik på yngre typer; fra genrestudium til milieustudium og repertoirestudium; fra den optegnede text, helst med optegnet melodi, til lydbåndets klanggengivelse, etc. Ingen har dog så bredt og konsekvent anlagt et funktionelt-sociologisk synspunkt på et uden indskrænkninger observeret repertoire som DORIS STOCKMANN i hendes sjældne grundige behandling af *Der Volksgesang in der Altmark*, »Hvad folket synger i Altmark«, i de sidste 100 år⁸. Denne provins vest for Berlin, tidligere et gennemgangsland, nu lukket mod vest af jerntæppet, var omkring 1860 genstand for en betydelig samlers interesse: Ludolf Parisius (1827–1900) skabte ved egen og andres flid en betydelig samling af provinsens Volkslieder, men fik kun mindre udgaver trykt; i 1957 ydede Ingeborg Weber-Kellermann hans arbejde retfærdighed i et mægtigt bind, hvor Parisius' samling optryktes ordnet efter meddelere og med et udførligt forord. Melodiudgivelsen påhvilede musiketnologen Erich Stockmann⁹. Hans hustru og fagfælle – begge arbejder i det tyske akademis Institut für deutsche Volkskunde – fik deraf impulsen til at undersøge

8. Doris Stockmann: *Der Volksgesang in der Altmark. Von der Mitte des 19. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts*. Akademie-Verlag, Berlin 1962. (= bd. 29 i den i note 7 nævnte serie). XVI, 506 s. ib. 52 DM.

9. Ingeborg Weber-Kellermann: *Ludolf Parisius und seine altmärkischen Volkslieder*. Herausg. der Melodien von Erich Stockmann. Akademie-Verlag, Berlin 1957. (= bd. 10 i den i note 7 nævnte serie). 793 s., ill., m. noder, ib.

provinsens sangforhold i det mellemliggende århundrede, og den opgave er nu løst.

Bogens hovedinddeling viser dens intention: I Die Quellen, c. 40 sider, II Die Sänger und ihre Umwelt, c. 30 s., III Singgemeinschaften und Singgelegenheiten, c. 150 s., IV Das altmärkische Liedgut, c. 100 s. Kildегennemgangen er grundig, interessantest er naturligvis forf.s egen samlerrejse i 1955, der bragte et udbytte af 685 båndoptagelser, 315 optegnelser og desuden c. 2000 førstelinier (ved registrering af personrepertoire); c. 100 nodeexempler fra denne og andre samlinger giver afveksling bogen igennem. Efter en oversigt over Altmarks geografi, sociologi og økonomi (koncise resultater af uhyre omfattende læsning udenfor en kvindelig viseforskers naturlige interessefelt) meddeles en liste med en række personlige data for hver af de 113 meddelere til forf.s egen samling.

Behandlingen af det altmarkske bondesamfunds naturlige sangmilieuer lægger vægt på et for egnen specifikt, traditionelt træk: begrebet Koppel, dvs. kredse af nogenlunde jævnaldrende fra store skolebørn og opefter, for de yngres vedkommende nærmest som temmelig faste klikker (sommer-aftenens Koppelgang gennem landsbygaden), blandt de ældre især som spinde-Koppel, men i begge tilfælde kapitalt vigtige arnesteder for sangindlæring. Derudover ser afsnittene meget almindelige ud: arbejdets, familiens, børnenes, festsykkernes og danseaftenernes sangmilieuer. Men det usædvanlige og metodisk vigtige i Doris Stockmanns fremstilling er det totale fravær af diskrimination: skønt i besiddelse af en vågen æstetisk sans tager forf. alt, *alt* benyttet sangstof i betragtning, lige fra kirkesalmer til slagere, for at karakterisere de nævnte sangmilieuer gennem det undersøgte hundred-år. Allerede i fest- og dans-afsnittene er man derfor såre langt ikke blot fra de gamle balladedebatter, men også fra hjemlige folkedansstudier, og med 2. del af kap. III går vi endnu et skridt videre i musiksociologien, til organiserede nydannelser i musikrepertoiret: mandskorsang, Weimartidens Jugendbewegung omkring Fritz Jöde, Hitlertidens misbrug heraf, folkekunstgrupper efter 1945 – alle i større eller mindre grad med Volksliedpflege som en side af deres program og programmer. Endelig er kap. IV som angivet en *folkloristisk* analyse af materialet: dets fordeling på genrer, køn og alderstrin, dets behandling og skæbne under de forskellige udbredelsesvilkår, dets fællestyske indplacering og dets omformning.

Hvad der mest falder i øjnene i denne potpourri, er den unge forfatterindes permanente åndsnærværelse, omsigt og energi. Hun bliver ikke hængende i pedantiske begrænsninger og ufrugtbare overvejelser, men hun anskuer (mon hurtigt eller langsomt?) ethvert del-emnes plads, afgrænsning og relative værdi og holder vejen banet ved at afkaste meget i fodnoter. I denne skelnende og formende evne ser vi en afgørende videnskabelig kvalifikation, som her er særlig prisværdig, fordi emnet har krævet en stor kompilatorisk indsats og kendskab til vældige sangmasser af alle tænkelige afskygninger udover det smukke personlige samlerresultat – der på sin side kræver et helt nyt sæt af menneskelige kvalifikationer.

Det landskabsbillede, der er konciperet og gennemført med en så sjælden

evnecombination, er selvfølgelig ligeså lidt som Altmark selv fri for øde pletter. Objektivt skyldes dette bl. a. visse afsnits sløje kildeforhold og andre afsnits repertoirelister etc.; subjektivt må enhver læser svare for sig: han undgår dog ikke at se de store linier tegne sig – i bogen og i Altmarks sanghistorie gennem et århundrede med de dybeste omvexlinger historien vel kender – og hertil tjener stort og småt i Doris Stockmanns fremstilling.

Efter de nævnte afsnit følger 25 sider litteraturfortegnelse, men enden er ikke endda. Thi 150 sider med imponerende Liedtabellen slutter værket, vigtigst et mægtigt skema over 690 sanges fordeling i meddelerskaren (efter køn og alder) med henvisninger til findesteder og til ældre lokale og andre litteraturbelæg, sidstnævnte mere flimrende end nødvendigt i typografisk udformning. Det uhyre flidsarbejde, der er nedlagt i disse sider, gør dem til et helt opslagsværk for sig, og det skal derfor fremhæves netop i en anmeldelse, hvori værkets ikke-lokale interesse står i centrum.

Trods titlen har bogen nemlig virkelig betydning udover sit geografiske område. Forholdene i andre tyske provinser, specielt i det katolske syden, kan have formet sig anderledes, men i store træk må udviklingen have formet sig nogenlunde som i Altmark. Et kontinentalt, kulturbærende bondesamfunds sanglige vilkår, sat i sammenhæng til alle sider af en alsidig, men fundamentalt historisk følelse forfatter (se s. 73), må i nogen måde være symptomatisk, især når emnet er fremstillet med så betydelig meto-disk pondus. Billedet af den ægte traditionelle sangs gradvise fortrængning og opløsning i tilværelsens forskellige sektorer er trist nok, ihvertfald målt med de traditionelt folkloristiske synspunkter, der i sig selv er et stykke kulturpsykologi. Men her er et gyldigt eksempel på den ubønhørlige historiske udvikling ihvertfald nøgternt og tilbundsående belyst.

Erik Dal.

P. S. Under korrekturen har anmelderen bragt i erfarung, at Dansk Folke-mindesamling i 1963 vil publicere en række 17 cm grammofonplader, dækkende de folkemusikalske genrer i Danmark. Disse vil antagelig blive anmeldt i næste bind af DST.

Mindre bidrag

VEST OG ØST I BALLADEN OM KVINDEMORDEREN

(DgF 183)

Kort efter at forskningen omkring DgF 183 var blevet resumeret i forbindelse med publiceringen af de nyere danske textvarianter (DgF X:6 1960), fremkom en større studie over emnet af den ungarske balladeforsker *Lajos Vargyas*: *Forschungen zur Geschichte der Volksballaden im Mittelalter II: Das Weiterleben der landnahmezeitlichen Heldenepik in den ungarischen Balladen* (Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungariae X 1961 241-94). Afhandlingen med dens fængslende perspektiver mod øst i både forskningsmæssig og balladehistorisk henseende risikerer at blive overset af nordiske forskere, og i betragtning af den specielle interesse, balladen har samlet i de sidste ti år, har redaktionen anmodet dr. Vargyas om at resumere sine resultater til orientering for læserne af Danske Studier. Redaktionen takker for den tilsendte opsats, der her bringes i oversættelse fra tysk.

E. D.

Den europæiske forskning synes at være nået til enighed om den stærkt omstridte Kvindemorder-ballades herkomst. Gennemgår man litteraturen fra John Meiers sammenfatning i *Deutsche Volkslieder* II nr. 41 til dato, går konklusionen altid ud på, at Nederlandene er balladens stamland: John Meier 1937, W. J. Entwistle: *European Balladry* 1939, H. O. Nygard: *Narrative Change . . .* (*Journal of American Folklore* 1952 1-12), Iivar Kemp-pinen: *The Ballad of Lady Isabel and the False Knight* 1954 [se DSt 1955], H. O. Nygard: *The Ballad of Heer Halewijn* 1958 [se DSt 1960]. Fra Nederlandene skulle den have spredt sig i alle retninger, fra nabo til nabo: østpå til Tyskland og derfra dels til Polen, dels til Ungarn; nordpå til skotter og skandinaver; sydpå til Frankrig og derfra videre til den iberiske og den appenninske halvø.

Ganske afvigende konklusioner lader sig imidlertid drage, dersom man grundigere studerer en region, der ligger fjernt fra det formodede udbredelsescentrum og derfor ikke har tiltrukket særlig opmærksomhed: den tysk-ungarske kontaktzone.

Visetypens ungarske form antages at være overtaget fra den tyske Ulinger-ballade. Men dette støder på vanskeligheder. I Tyskland findes balladen i fire former: i det vestlige grænseområde lever den fransk-hollandske form, hvor pigen redder sig selv [nr. 2 i skemaet DgF X s. 482]; i syd og sydøst de varianter, hvor hun kalder broderen til hjælp med tre råb og reddes [nr. 3 Ulinger]; i nordøst ligeledes, dog således at hjælpen først indtræffer efter pigens død [nr. 4 Ulrich]; og endelig Nicolai-formen, hvor pigen også dør, men uden tidligere lignende drab [nr. 6 Nicolai]. Den ungarske ballade

lader pigen redde sig selv, knytter sig altså udelukkende til den vestlige type og savner helt forbindelse med formerne fra de tyske egne ved Ungarns grænser, endda disse er udbredt i de tyske minoriteter i Ungarn. Undtagelse er *aflusningsscenen under træet*, og vi kan fastslå, at *denne scene har bredt sig fra Ungarn vestpå*. I de danske, nederlandske og forskellige tyske varianter indeholder den følgende elementer: manden lægger hovedet i pigens skød, pigen lysker ham, manden sover ind, pigen betragter de hængte og græder. Men *alle* disse momenter finder vi udelukkende i de siebenbürger-moldaviske ungarske varianter. Der kan ikke være tale om senere tab i de nævnte nationers tradition (således at Ungarn skulle have modtaget og bevaret de vestlige træk uden forfald). Det ses af, at *enkeltmomenter* vel er i god behold i store dele af Tyskland, et her, et andet der, men netop i de mest arkaiske (østprøjsiske og polsk-tyske) provinser mangler lyskningsscenen helt, hvorimod der er bevaret mere af den i den rhinske og sydtyske bondebefolkning med dens yngre præg. Og allerede flyvebladene fra 16. årh. viser varianter svarende til den nyste overlevering. Dennes divergenser forelå altså i de ældste tyske former af balladen. Varianterne fra et snævert transdanubisk område i Ungarn bevarede på deres side enkeltmomenter af scenen i forskellige mosaikker – her foreligger altså ikke vedhængen ved en lokalform, men ganske tydeligt senere svind, hvorimod de helt arkaiske egne bevarede scenen fuldstændigt.

Scenen vandrer altså fra øst til vest. Det ses også af, at den vesttyske balladeform vel har træet med de hængte kvinder, men ikke scenen under træet; hos nederlænderne hænger derimod pigerne i galgen, og dette spiller en rolle for handlingen; i Danmark haves omvendt lyskningen, men ikke de hængte piger. Vor opfattelse støttes endvidere af, at detaljer i den franske version (de vandrer milevidt i tavshed, endelig beder pigen om noget at spise, svaret viser hende hendes skæbne, den afgørende scene finder sted ved vand) på vejen fra vest mod øst bliver uklare, mødes med scenen under træet på dens vej mod vest og afstedkommer blandingsformer: pigen beder om mad og får til svar: »ved lindetræet er din føde«, eller de sætter sig ved en kilde og ser de hængte kvinder, da de går videre. Og i det nederlandsk-vesttyske *valg mellem tre døds måder* adderes den franske død i vandet med den ungarske hængning og halshugning. Andre uklarheder belyser forholdet, særlig tydeligt angivelsen i et tysk flyveblad (Nürnberg c. 1550): forføreren spørger *pigen*, om hun sørger over sin hjemmeblevne *mand*; men i Ungarn er heltinden en *gift kvinde*, der forlader sin mand for en ridders skyld.

Slutscenen i den ungarske ballade skildrer udførligt hovedpersonens hjemkomst og kan ihvertfald ikke sættes i forbindelse med den tyske Ulingertype, der ender i skoven. Kun den franske ballade udvikler slutningen til en selvstændig scene (således også på anden vis den nederlandske og britiske ballade). Ligesom historiens grundtræk: heltinden, der redder sig selv, knytter også dette træk den ungarske type til den vestlige. Specielt til den franske form knyttes den ungarske ved indgangsformlen: i Ungarn begynder historien næsten uden undtagelse med ordene: »Kom med mig, Molnár Anna, på en lang vej, en lang vandring!«, i nogle varianter gælder opfordringen

ligefrem en »spadseretur«, hvad der stemmer med den franske indgangsformel: »Bell', allons nous épromener«, »Veux-tu venir, bell' Jeanneton... Nous épromener« og lignende begyndelser fra den største og ældste del af fransk tradition.

Ungarerne overtog denne ballade fra *middelalderens franske kolonister i Ungarn*, wallonerne i Zipser- og Tokajer-området ved den tidligere polske grænse. Fra dem kom balladen også til Polen, hvor man finder detaljer fra den franske version, der hidtil har været forskningen uforklarlige. Dette resultat støttes af en række andre ballader, som ungarerne har lånt fra franskmændene (herom en udførligere monografi: Francia eredetű réteg balladáinkban, Eine ungarische Balladenschicht französischer Herkunft, i Ethnographia 1960 163–274), samt af en række tilfælde, hvor den polske tradition rummer franske elementer – uden tysk formidling.

Men i den balladehandling, som ungarerne overtog fra franskmændene, indførte de en ny scene, lyskningscenen under træet, der herfra vandrede mod vest og nord ind i det tyske sprogområde og blev unsunget proportionalt med afstanden. *Denne scene under træet arvede ungarerne igen fra deres landnamstids heltesange af sibirisk type*. Arkæologerne har tidligere konstateret, at billeder fra 14. årh. af legenden om den ungarske heltekonge Ladislaus I (1077–95) indeholder en scene, der ikke findes i legendens text, og hvori den reddede pige efter kampen lysker Ladislaus under et træ (eller indendørs, i en seng); eller scenen udspilles før pigens redning, hvor hun lysker den kumaniske røverhelt under træet. Dette ikonografiske motiv er atter identisk med en sibirisk billedtype, hvoraf man slutter, at ungærerkongens legende har optaget hedenske sagntræk. Arkæologen László Gyula påviste også sammenhængen mellem legenden og vor ballade »Anna Molnár« (dog anderledes end her skildret). De tilsvarende textdele findes i de sibiriske episke heltesange, især de abakan-tyrkiske (fra et område, der havde nær forbindelse med ungarerne på landnamstiden). Disse sange rummer en bestemt scene, der plejer at have plads ved sangens vendepunkt: kvinder prøver at hugge hovedet af helten eller af hans frygtelige modstander (enten før kampen eller efter redning fra fare). Dette finder enten sted i heltens underjordiske jernhus, mens han ligger i sin seng, eller under verdenstræet, som er en poppel af guld og sølv eller en lærk af jern. På dette træ hænges den mytiske helt op, her fasttømres eller opklynges uhyrets ofre, men herfra får også de unge helte i myten deres udrustning. Alt dette er forklaringen på de ungarske Ladislaus-billeder og deres sibiriske forlæg. Episke sange af denne type må altså have levet i Ungarn, endnu da man besang Ladislaus i 14.–15. årh. Og disse forestillinger trænger ind i den franske ballade, hvis hovedscene, der udspillede ved vandet, nu forsvares med et træ, hvori de tidligere ofre er ophængt.

Den ungarske og den polske ballades franske herkomst, ungarske (orientalske) elementer ikke blot i tyske men også i nederlandske varianter, såvelsom motiver fra den franske version i optegnelser af vesttysk type, vidner om, at balladen om kvindemorderen ikke er blevet til i Nederlandene, men i Frankrig, og at det tyske sprogområde har modtaget den både fra vest og fra øst.

Lajos Vargyas.

MEDDELANDEN FRÅN SVENSKT VISARKIV

1. U. P. OLROG: Svenskt Visarkiv. En orientering om en ny institution. With a summary in English. 1954.
2. K. I. HILDEMAN: Ballad och vislyrik. 1955.
3. N. DENCKER: Svenskt Visarkivs sångleksregistrant. With a summary in English. 1956.
4. S. G. HANSSON: Gustav Schedins visa från Dalupproret 1743. 1956.
5. E. DAL: Scandinavian Ballad Research since 1800. 1956.
6. N. DENCKER: Wallmans samling. En förlorad samling svenska sånglekar. With a summary in English. 1957.
7. H. TOLDBERG: Den danske rimkrønike og folkeviserne. 1958.
8. N. DENCKER: Kung Orre skulle till gästbud fara. Avec un résumé en français. 1958.
9. N. DENCKER: Domaredansen. With a summary in English. 1958.
10. G. HENNINGSSEN: Vedel og Syv og bogtrykkerne. 1959.
11. S. EK: Visan om liten Ingas barnsäng. With a summary in English. 1959.
12. B. R. JONSSON: August von Hartmansdorff som balladsamlare. 1960.
13. OTTO ANDERSSON: Om kvarnsånger. 1960.
14. ALFHILD FORSLIN: Sveriges Radios magnetofoninspelningar av svensk folkmusik i Finland 1957. 1960.
15. B. R. JONSSON: Ett Pyramus och Thisbe-motiv i Sverige. With a summary in English. 1962.
16. E. DAL: Scandinavian Ballad Research Today. 1962.
17. Smärre bidrag till folkviseforskningen I-III. Av Mogens Jensen, E. Dal, L. Vargyas. 1963.